

УДК 330.34; 330.341.1

Гуменюк Д.О., к.е.н., доцент

ПВНЗ «Галицька академія»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено вплив світової фінансової кризи на розвиток фінансової системи України. Обґрунтовано необхідність врахування суперечностей та наслідків фінансової глобалізації для розвитку національної фінансової системи. Запропоновано заходи щодо мінімізації зовнішніх шоків для України.

Ключові слова: глобалізація, фінансова система, економічна криза, фінансові шоки.

Gumeniuk D.

MODERN TRENDS OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE IN THE GLOBALIZATION

The influence of the global financial crisis on the development of the financial system of Ukraine is determined. Defined the necessity of taking into account the contradictions and consequences of financial globalization for the development of the national financial system. Proposed measures to minimize external shocks to Ukraine.

Key words: globalization, the financial system, economic crisis, financial shocks.

Гуменюк Д.А.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Определено влияние мирового финансового кризиса на развитие финансовой системы Украины. Аргументировано необходимость принятия во внимание противоречий и последствий финансовой глобализации для развития национальной финансовой системы. Предложено меры для минимизации внешних шоков для Украины.

Ключевые слова: глобализация, финансовая система, экономический кризис, финансовые шоки.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток фінансової системи України має органічно вписуватись у загальну стратегію реформування національної економіки, забезпечення її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі, зменшення її відставання від розвинутих країн. Ефективне функціонування фінансової

Гуменюк Д.О.

системи сприяє розбудові політики фінансової модернізації, важливою складовою якої є фінансова стабілізація. Разом з тим практично недостатньо висвітлений аналіз цієї проблеми в контексті глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 років, загрози її виникнення в сучасних умовах. Адже криза нанесла Україні особливі втрати: ВВП у 2009 р. склав 88,2% у порівняно з 2008 р., в той час коли в країнах СНД цей показник становив 93,1%; в країнах Євросоюзу (ЄС – 27) – 95,7%; в країнах ОЄСР – 96,5%; в країнах БРІК зростання склало 104,5% [1, с. 545–546].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Витоками теоретичних положень про роль і місце фінансової системи в економічному розвитку, визначення залежності темпів і якості економічного зростання від провідних тенденцій розвитку фінансів суб'єктів господарювання, державних фінансів, міжнародних фінансів та фінансового ринку є праці Дж. Кейнса, Ф. Модільяні, Дж. Міда, М. Фридмена, Я. Тінбергена. Серед сучасних західних економістів істотні напрацювання зроблені Р. Манделлою, М. Флемінгом, Дж. Стігліцом, Дж. Бюкененом та іншими. Суттєвий внесок зробили вітчизняні учені – В. Базидевич, В. Бодров, В. Геєць, І. Лютий, М. Крупка, В. Опарін, П. Єщенко, І. Радіонова, А. Чухно, Л. Шинкарук та інші, в працях яких розкриті важливі питання розвитку національних фінансових систем, узагальнено вплив світової фінансово-економічної кризи на стан фінансової системи України.

Невирішені частини загальної проблеми. Поза увагою дослідників лишається з'ясування суперечностей та недоліків функціонування національної фінансової системи, виявлення можливостей реформування діяльності її структурно-координаційних ланок, механізмів мінімізації негативних впливів світової фінансово-економічної кризи, її наслідків для економічного розвитку України. Недостатнім є дослідження економічних флуктуацій – багаторазової зміни значення величини макроекономічних показників: адже фінансова криза супроводжується зростанням темпів інфляції, кризою неплатежів, різким коливанням валютних курсів та курсів цінних паперів, припиненням надходжень іноземних інвестицій і навіть їх відпливом з окремих сфер.

Цілі статті. Метою статті є з'ясування причин і аналіз сучасних тенденцій розвитку національної фінансової системи, узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності і характеру дії механізму зовнішніх фінансових шоків та розробка практичних пропозицій щодо мінімізації впливу світової фінансово-економічної кризи на стан, темпи і якість економічного розвитку країни.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В економічній літературі фінанси розглядають як систему економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами, а також між окремими державами і міжнародними економічними інститутами й організаціями щодо акумуляції та використання грошових засобів на основі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу [2, с. 476], а фінансову систему – як сукупність фінансових відносин різних рівнів та інститутів, що забезпечують їхнє функціонування [3, с. 337], мають особливості в створенні та використанні фондів фінансових ресурсів.

Наведені визначення сутності фінансів та фінансової системи показують їх винятково важливу роль в економічному розвитку будь-якої країни. Але фінансова система кожної країни не функціонує ізольовано: величезні фінансові ресурси транснаціональних корпорацій і мультинаціональних банків, зростаючі транскордонні фінансові трансакції, інтенсивне формування новітніх механізмів та інструментів світового фінансового ринку породжують фінансову глобалізацію. Під впливом останньої виникають неоднозначні і суперечливі тенденції розвитку фінансових систем, в яких відображається позитивний і негативний вплив глобалізації. Так на основі фінансової глобалізації спостерігається реальне економічне зростання багатьох національних економік; з'являються нові можливості для економічної диверсифікації світових фінансових потоків; зростають інвестиційні ресурси, які вкладаються в країни, що розвиваються. Інтеграція фінансових ринків, збільшення трансграничних потоків капіталу, зміна в базі інвесторів є позитивними наслідками глобалізації. Але водночас з'являються вкрай негативні тенденції розвитку національних фінансових систем, а саме:

- відбувається зростання темпів розповсюдження імпульсів нестабільності фінансової системи з однієї країни або групи країн до інших;

- посилюється ризик закриття позицій в період різкої зміни макроекономічних показників та зростають обсяги вивозу іноземного капіталу, передусім з банківської сфери;

- активізація ризикованого використання залучених коштів, прийняття фінансово-кредитними установами на себе значного ризику, виникнення у ряді випадків загрози банкрутства.

Ці тенденції здатні набувати значного поширення в умовах циклічності розвитку світової економіки. Глобалізовані фінансові ринки вражають економіку більшості країн, про що свідчать дані останньої

економічної кризи. Як зазначає Дж. Стігліць, «в сучасних умовах усі частини фінансової системи тісно взаємопов'язані, а сама вона займає в економіці центральне місце, і тому збій у діяльності одного великого фінансового закладу може зруйнувати функціонування усїєї системи» [11, с. 44]. Так, глобалізація міжнародної фінансової системи характеризується складним взаємо переплетінням кризи ліквідності, фінансової кризи та кризи капіталістичної економіки як соціальної моделі [4, с. 131]. Основними причинами розгортання кризи міжнародної фінансової системи, на нашу думку, є проблеми, які накопичувались протягом тривалого періоду, а саме:

- по-перше, надлишок нагромадженого капіталу в економічно розвинутих країнах і пошук можливостей його використання в умовах значного перегріву цим капіталом економічної системи розвинутих та інших країн. Необмежене і сприятливе кредитування на ринку іпотечного житла, що супроводжувалось спекулятивним ціноутворенням на об'єкти нерухомості посилило кризу споживання;

- по-друге, недотримання оптимального співвідношення кредитних ресурсів над вкладеними депозитами, що веде до виникнення дефіциту ліквідності в фінансово-кредитних установах. Подібна ситуація спостерігалася і в Україні: обсяг наданих банками кредитів за 2007–2008 рр. зріс майже в 3 рази, при цьому більше половини загального їх обсягу припадало на кредити, надані в іноземній валюті (на 01.01.2008р. – 52%). Широка реклама, простота отримання кредитів, більш низькі процентні ставки за кредитами в іноземній валюті порівняно з національною, спричинила випереджальні темпи кредитів, наданих фізичним особам, ніж кредити, надані суб'єктам господарювання (3,5 рази проти 2,8);

- по-третє, фінансова експансія, яка посилюється на основі випереджального зростання спекулятивного фінансового капіталу у порівняно з капіталом, що обслуговує реальний сектор, зростання питомої ваги прибутку, що спрямовується на споживання, порівняно з потребами його нагромадження у реальному секторі. Так, в США співвідношення отриманого прибутку складало в цілому 0,61 у 1948–1979 рр. і 0,43 у 1980–2007 рр. [5, с. 10], що свідчить про порушення довгострокової рівноваги між інвестиціями, ВВП та споживанням;

- по-четверте, валютна гегемонія тріади США–ЄС–Японія у сформованій Ямайській світовій валютній системі справляє негативний вплив на фінансові системи більшості країн. Режим керовано-плаваючих валютних курсів проведення антициклічної та врівноважуючої платіжний баланс монетарної політики у єдності її грошово-кредитної та валютно-

курсової складових дозволяє цим країнам розповсюджувати валютні та фінансові шоки на інші країни. При цьому ключовою детермінантою стає відкритість економіки країни: її високий рівень посилює залежність від ключових валют тріади.

Для України характерним є незавершений характер ринкових та інституціональних перетворень, що обумовлює трансформацію ланок фінансової системи (фінансового ринку, страхових фондів і страхового ринку, державних та місцевих бюджетів, державного кредиту та інших) і вимагає чіткого законодавчого урегулювання їх взаємодії. Тому провідною тенденцією розвитку фінансової системи повинно стати законодавче ті інституційне регулювання для досягнення міні кількісних і якісних показників фінансових процесів в економіці через механізм формування грошових фондів, їх розподілу і перерозподілу, використання з метою забезпечення стійкості функціонування національного господарства.

Іншою важливою тенденцією розвитку фінансової системи повинна стати зміна стратегії реформування, орієнтація переважно на власні ресурси та інтелектуальний потенціал економічного зростання. Механізм організації фінансової системи вимагає чіткості визначення стратегічних і поточних цілей, форм та методів мобілізації переважно внутрішніх необхідних фінансових ресурсів, важелів та інструментів впливу на різні напрямки економічного розвитку.

Найбільш важливим важелем впливу на економічний розвиток є бюджетно податкове регулювання: адже державні видатки і податки, чутливість економічного середовища до змін у сфері фіскальних відносин здатні прискорити або уповільнити темпи і якість економічного зростання. Переважаючим повинно стати невпинне посилення стимулюючої і регулюючої функцій податкової системи за рахунок скорочення податкового тиску на підприємницький сектор при одночасному розширенні бази оподаткування, застосуванні альтернативних джерел фінансування пенсійних та соціальних програм, спрощення механізму обчислення і сплати податків, активізації потенціалу непрямих податків. Маневруванням податковими ставками, пільгами, змінами умов оподаткування, зміною різних видів податків, як зазначають дослідники, держава створює умови для прискорення розвитку певних галузей, територій, виробництв, підприємств, сприяє вирішенню актуальних для суспільства проблем [10].

Головними тенденціями розвитку бюджетно-податкової складової фінансової системи в Україні у 2005–2010 рр. були розширення соціальних функцій держави і відповідно посилення податкового тиску на

економіку; дисбаланс між зростанням ВВП та зміною надходжень до ВВП, що свідчить про суттєве недовикористання податкового потенціалу. За оцінками 2010 року, ВВП в Україні становить 1245,3 млрд грн (949,9 млрд грн офіційно визнаний і 295,4 млрд грн – припадає на тіньовий сектор) [11]. Невирішеними залишаються проблеми спрощеного оподаткування, що викликає негативні процеси в середньому та малому підприємстві. Зокрема, відбувається створення схем уникнення від оподаткування, дроблення середніх підприємств з метою використання спрощеної системи оподаткування.

Також невіршеними залишаються проблеми розвитку банківської системи, а саме: недостатній рівень капіталізації банків, незадовільна система управління ризиками, стан захисту прав кредиторів, вкладників та позичальників. Подолання цих та інших недоліків вимагає зміцнення довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів і активізація діяльності банків із залучення коштів з їх наступною трансформацією в кредити та інвестиційні ресурси для реального сектору економіки. В умовах глобалізації важливо продовжувати роботу з адаптації банківського законодавства України до законодавства Європейського Союзу, рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду та інших міжнародних організацій. Це дозволить підвищити ефективність функціонування грошово-кредитної системи, її стійкість до можливих внутрішніх і зовнішніх факторів дестабілізуючого впливу.

Отже, безумовного вдосконалення вимагає грошово-кредитна складова фінансової системи країни: основною тенденцією її розвитку повинно стати досягнення відносної фінансової стабільності, узгодженість між монетарними і фіскальними методами впливу на економічне зростання. На цій основі можливе перетворення фінансової системи в генератор докорінних змін в розвитку економіки, подолання негативної динаміки макроекономічних показників (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, за останні роки різко збільшилося співвідношення дефіциту державного бюджету в ВВП (до 5,9%), відношення державного та гарантованого боргу до ВВП (39,5%) при одночасному зменшенні показника інвестицій в основний капітал (15,7% у 2010 р. проти 21,1% у 2005 р.) та зростанні рівня державної зовнішньої заборгованості на одну особу в 3,2 раза (з 247,9 дол. США до 799,7 дол. США). Це відображає негативні тенденції розвитку фінансової системи в Україні і вимагає розробки та реалізації заходів державного регулювання економіки спрямованих не лише на уникнення фінансового краху, а передусім, на вирішення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку країни.

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників розвитку України
протягом 2005–2010 рр.*

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Відношення витрат державного бюджету до ВВП, %	26,6	25,5	24,4	25,5	26,5	27,9
Співвідношення дефіциту (-), профіциту (+) бюджету до ВВП, %	-1,8	-0,7	-1,1	-1,5	-4,1	-5,9
Темпи зростання реального ВВП (у пост. цінах 2007р.)	102,7	107,3	107,9	102,3	85,2	104,2
Рівень інфляції (за рік), %	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1
Темпи зростання реальної зарплати до попереднього року	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2
Відношення інвестицій в основний капітал до ВВП, %	21,1	23,0	26,1	24,6	16,6	15,7
Відношення державного та гарантованого боргу до ВВП, %	17,7	14,8	12,3	20,0	34,8	39,5
Відношення сальдо поточного рахунку платіжного балансу до ВВП, %	2,9	-1,5	-3,7	-7,0	-1,5	-2,1
Рівень державної зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	247,9	270,9	298,0	401,3	579,7	799,7

* Складено на основі офіційних даних: [6; 7; 8; 9].

Зокрема, позитивний вплив фінансової системи на економічний розвиток може бути досягнутий за рахунок:

- синхронізації інструментів удосконалення бюджетно-податкової, грошово-кредитної і валютної складової із структурної перебудовою економіки. Монетарно-фіскальна координація сприяє досягненню високого рівня ВВП, показників обмінного курсу, рівня державних витрат, рівня зайнятості;

- зниження податкової ставки з податку на прибуток в розмірі встановленому державою на рівні певної відсоткової ставки в залежності від вартості придбаних технологій або новітнього обладнання, використання якого сприяє власному виробництву інноваційної продукції;

- внесення змін до Податкового кодексу України, якими б передбачалось зарахування на спеціальний рахунок інноваційно активних підприємств 50% від податку на прибуток, що був одержаний від виконання інноваційних проектів, за умови використання його виключно на фінансування НДДКР;

- розробки і впровадження фінансових інструментів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, які забезпечують великі корпоративні інтегровані структури новими інноваційними рішеннями, науково-технічними розробками, здатними перетворити їх у повноцінні транснаціональні компанії за рахунок концентрації фінансових ресурсів.

Реалізація означених аспектів удосконалення умов розвитку фінансової системи України дозволить не лише забезпечити її позитивний вплив на динаміку макроекономічних показників, але й сприятиме покращенню структурно-функціональної взаємодії її окремих ланок. Самодостатня фінансова система є основою для врегулювання боргової проблеми, запорукою для підвищення інвестиційної привабливості економіки, фінансової стабільності, досягнення високого кредитного рейтингу держави.

В Україні офіційний державний борг складає орієнтовно за різними оцінками від 15% від ВВП до 39% при законодавчому обмеженні 60%. Такі розбіжності пояснюються протиріччями трактування поняття «державний борг»: вітчизняне законодавство не передбачає включення до складу державного боргу боргових зобов'язань місцевого самоврядування та державних підприємств. Залучені Україною позики вирізняються своєю короткостроковістю і високим рівнем процентних ставок, що за умов незбалансованого державного бюджету загострює проблему державного боргу.

Розв'язання боргової проблеми за рахунок видатків бюджету означає суттєве скорочення бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток. Не полегшує обслуговування державного боргу і його реструктуризація, яка здатна лише перенести строки сплати держави за її борговими зобов'язаннями. Потрібна докорінна зміна розвитку фінансової системи, її підпорядкування нагальним потребам стабільного економічного зростання, досягнення необхідних темпів приросту ВВП та повної зайнятості, забезпечення фінансування соціальних програм, формування достатніх обсягів інвестиційних та кредитних ресурсів.

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій розвитку фінансової системи України свідчить про відносну самостійність функціонування її кожної ланки. Недоліки в організації фінансової діяльності суб'єктів господарювання негативно впливають на фінансові можливості бюджету через зменшення надходжень до доходної частини бюджету. Негаразди фінансової системи всередині країни здатні посилюватися під впливом розладу світової фінансової системи, під час якої відбувається вплив іноземних капіталів.

Світова фінансова криза 2008–2010 рр. показує необхідність перегляду кейнсіанської теорії і відмови від більшості положень концепції монетаризму щодо ролі держави у регулюванні економічних процесів. Розгортання кризових явищ є свідченням, за визначенням Дж. Стігліца, «краха неокласичної моделі» [11, с. 293], неспроможності монетаристської теорії, в основі якої знаходяться твердження про апріорну спроможність ринкової системи автоматично досягати макроекономічної рівноваги. Фінансова криза змусила практично всі розвинені країни перейти на державне управління фінансовою системою і економікою в цілому.

Це окреслює напрямки подальших досліджень, а саме: 1) обґрунтування законодавчого урегулювання взаємодії складових фінансової системи, що забезпечують її цілісність і ефективність функціонування; 2) пошук шляхів зменшення обсягів фінансових запозичень; 3) оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету; 4) використання традиційних та новітніх інструментів залучення особистих накопичень населення в інноваційно-інвестиційну сферу, підприємницьку діяльність, відновлення довіри населення до фінансово-кредитних інститутів; виявлення впливу дуалістичної природи долара США, який є одночасно і національною валютою і світовими грішми, та пошук альтернативних світових грошей.

1. Содружество независимых государств в 2010 году. Статистический ежегодник. – Москва, 2011. – С. 545–546.
2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719 с.
3. Основи економічної теорії: політ економічний аспект: Підручн. / Відп. ред. Г.Н. Климко. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 615. – (Вища освіта ХНІ століття).
4. Поченчук Г. М. Сучасна світова фінансово-економічна криза в контексті теорії економічних циклів / Г.М. Поченчук // Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й.А. Шумпетера: Матеріали ХХ міжнародної науково-практичної конференції (14 Поченчук Г. М. 15 жовтня 2011 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 336 с.
5. Єщенко П.С., Арсенко А.Г. Первый глобальный финансово-экономический кризис: причины, последствия и уроки для Украины / П.С.Єщенко, А.Г.Арсенко // Зб. наук. пр. «Теоретичні та прикладні питання економіки». – Вип. 27, т.1 (за заг. ред. проф. Єханурова, Шегди А.В.) – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 435 с.
6. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

10. Лихачова Г.О., Наенко В.Г. Зміст і результативність державного податкового регулювання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Economics/15_97904.doc.htm.
11. Стиглиц Дж.Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Стиглиц Джозеф; [пер. с англ. В. Лопатка]. – М.: Эксмо, 2011. – 512 с. – (Экономика: мировые тенденции).